Михайло Альохін
ORCID iD 0000-0001-9800-0268

заступник директора з навчально-виховної роботи,
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 122 КМР ДО,
вул. Володимира Великого, 51 Д, 50027 Кривий Ріг, Україна,
themichelianian@gmail.com

АНТИБУЛІНГОВІ ПРАКТИКИ В ШКОЛІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Стаття присвячена проблемі булінгу в учнівському середовищі сучасного закладу загальної середньої освіти. Автор наводить аналіз результатів власного соціологічного дослідження щодо масштабів, особливостей цькування, що виявлені у школах Кривого Рогу, та виокремлює основні проблеми, які виникають у запровадженні управлінських та освітніх практик, спрямованих на запобігання та протидію цього явища в освітньому просторі. У статті пропонуються найбільш ефективні підходи та методи, метою яких є розбудова освітнього середовища нульової дискримінації із паралельним зростанням толерантності та емпатії, що детермінуватимуть зниження масштабів булінгу у школі.

Ключові слова: антибулінгові технології; антидискримінаційна освіта; булінг; заклад загальної середньої освіти; емпатія; насильницька поведінка; соціальна робота у школі; толерантність.

<https://doi.org/10.28925/2078-1687.2019.1-2.8592>

Вступ. Відповідно до результатів чергового соціологічного дослідження «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC)», яке є міжнародним та проводиться у світі з 1982 р. та з 2001 р. в Україні, презентованого наприкінці жовтня 2018 р. на Міжнародній конференції «Цькування у шкільних колективах: політики і практики запобігання та подолання» (13354 респондентів віком 10–17 років у 218 населених пунктах), вбачаємо тенденцію зменшення кількості виявів булінгу в закладах освіти України: кількість школярів, що в останні 2 місяці перед опитуванням виступали у ролі агресора, скоротилась з 57% у 2006 році до 35% у 2018, тоді як кількість учнів, що постраждали від цькування, за ці 12 років скоротилась усього на 9%, та сьогодні становить 38%. Статистика свідчить, що 35% опитаних брали участь в ображанні або знущанні над іншими: для 22% учнів це є поодиноким практикою (1–2 рази у житті), 5,9% школярів принижують інших 2–3 рази на місяць, а 3,5% учнів вчиняють системне цькування (булять когось по кілька разів на тиждень). У цілому ж від булінгу в Україні страждають 37,9 % учнів, 22,1% з яких ставали його жертвою 1–2 рази у житті, а 5,3% учнів відчувають цькування по

відношенню до себе по декілька разів на тиждень.

Таким чином, факт, що кожний третій школяр бодай раз у житті був кривдником, так само як і кожний третій – жертвою булінгу, а кожний десятий – цькується систематично (частіше за декілька разів на місяць), у поєднанні із встановленням адміністративної відповідальності за булінг, передбаченої Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», особливо актуалізує порушену проблему запобігання та протидії цькуванню у закладі середньої освіти.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз явища булінгу як моделі насильницької поведінки, детермінант та особливостей його вияву, розглянути найбільш дієві практики запобігання та протидії цькуванню у закладі загальної середньої освіти.

Аналіз наукових досліджень провідних вчених, що працюють у царині виявлення причин та особливостей вияву насильницької поведінки (Г. Гіні, В. Бернер, Д. Норт, А. Шік, І. Отт, І. Кон, Є. Ільїн, В. Ковальов, О. Орос, О. Леонтьєв) дає підстави стверджувати, що власне насильницька поведінка – це злочинне діяння, процес, що має місце на індивідуальному рівні, на рівні суспільства або світовій

арені. На переконання В. Франкла (1990), насильство слід розглядати як зневагу до загальнолюдських гуманістичних цінностей та як спробу індивіда втекти від відповідальності перед іншими; як утечу від свободи та відсутність життєвого сенсу. Насильство формує атмосферу страху та невпевненості у безпеці.

Природою такої поведінки є взаємодія особливостей особистості підлітка, спрямованості його соціального оточення і стану системи суспільства. До детермінант посилення ймовірності виникнення насильницьких актів в дитячому та молодіжному середовищах належать фактори ризику, що стосуються окремої особистості; мікросоціальні фактори ризику, що стосуються близьких людей, та макросоціальні фактори ризику, що стосуються громади та суспільства.

Найбільш розповсюдженими формами насильницької поведінки є віктимблеймінг (звинувачення жертви цькування у тому, що сталося), харасмент (сексуальні домагання), сталкінг (стеження або переслідування у реальному або віртуальному вимірах), хейзинг (ініціація у принизливій або збоченій формі), аутинг (публічне розголошення конфіденційної приватної інформації з метою викликати негативне ставлення до особи), газлайтинг (маніпуляції, покликані людину сумніватися у власній адекватності сприйняття навколишнього світу та подій), мобінг (психологічний тиск на особу або переслідування групою осіб), босінг (вертикальний мобінг) та, зрештою, найбільш поширений та загальновідомий булінг (Чаркіна, 2019).

Юридичне трактування булінгу в Україні з 2019 р. здійснюється відповідно до Закону України №2657-VIII, у якому зазначено, що булінг – це моральне або фізичне насильство, агресія в будь-якій формі, інші дії з метою викликати страх, тривогу, підкорити власним інтересам, що мають ознаки свідомого жорстокого ставлення, цькування, переслідування.

Ряд дослідників зазначає, що актуалізують насильницьку поведінку молоді у цілому та булінг зокрема дві великі групи факторів: фундаментальні (глобалізація, інформатизація, інтеграційні процеси у світі) та локальні (суспільно-політична криза у державі, низька ефективність реформ у соціальній сфері людського буття). Детермінантами зростання виявів насильницької поведінки є і наявність військового конфлікту та екстраполяція агресії на території України внаслідок розселення ВПО, і аномійний стан українського суспільства.

Грунтовне вивчення проблеми булінгу в

освітньому середовищі було здійснено провідними зарубіжними науковцями Х. Лейманном, Д. Лейном, К. Лоренцом, Д. Ольвеусом. Останньому ж належить і власне дефініція «булінг», у розуміння якої вчений вклав ситуацію, в якій учень неодноразово піддається негативним діям з боку одного чи кількох інших здобувачів освіти (Olweus, 1993).

Під булінгом слід розуміти складне соціально-психологічне явище та специфічну соціальну ситуацію, що заснована на порушенні у групі соціальних відносин, передбачає специфічну групову динаміку (перерозподіл ролей та статусів, групових норм та цінностей) (Деркач, 2018).

Деякі вчені вважають, що булінг – це тривале та свідоме насильство, яке не має на меті саможихист (Бердишев, 2005), інші ж переконані, що під булінгом слід розуміти тривалий процес систематичного жорстокого ставлення одного підлітка до іншого, що супроводжується фізичним чи психологічним агресивним впливом щодо жертви. До того ж, останні наголошують, що булінг протягом тривалого часу не визнавався як предмет вивчення дослідників агресії, адже у переважній більшості булінг – це опосередкована агресія, а не пряма (Miller, 2019).

Узагальнюючи, слід наголосити, що ключовими ознаками булінгу як форми насильницької дії є агресивна негативна поведінка, систематичність та повторювальність актів насильницьких дій, умисність та диспропорційність сил (влади) між учасниками конфлікту.

Відповідно до типізації булінгу слід виділити такі його види: фізичний, вербальний, соціальний (ізоляція) та кібербулінг (цькування у віртуальному середовищі).

Булінг – це процес, якому характерні свої етапи розвитку: початок, розвиток, кульмінація та завершення (Кривцова, 2016); а також це процес, який розвивається за спіраллю.

Результати емпіричного дослідження. З метою вивчення питання розуміння учасниками освітнього процесу явища булінгу та визначення рівня ефективності його запобігання та протидії у лютому 2019 року нами було організовано соціологічне дослідження «Імплементация антибулінгових технологій в освітньому просторі Криворіжжя: реалії та горизонти», участь у якому взяли 561 педагогічний працівник та 1321 школярів віком 14–18 років, які репрезентують 56 закладів загальної середньої освіти Кривого Рогу. Як свідчать результати дослідження, учні більшою мірою за вчителів готові визнавати факт цькування у школі та

стверджувати, що це явище є достатньо поширеним: 10,4% опитаних учнів відомо про істотний розмах пригнічення одноліток, ще 31% школярів визнають, що у їхніх закладах освіти все ж трапляються поодинокі випадки цькування. Поряд із тим, серед вчителів визнає суттєву поширеність булінгу в школі лише 1,1% опитаних педпрацівників, 30,3% констатують лише поодинокі випадки цькування (рис. 1).

Паралельне опитування вчителів та старшо-

класників щодо того, хто найбільше перебуває у «групі ризику» стати жертвою булінгу в закладі освіти, дозволило встановити, що діти, схильні до надмірної ваги, або ті, що мають вади зовнішності – найбільш вразлива група для цькування. Другу і третю сходинку рейтингу вірогідності стати об'єктом систематичної агресії розділили діти, які мають протилежну гендерну експресію (фемінні хлопці та маскулінні дівчата) та діти із малозабезпечених сімей (рис. 2).

Рис. 1. Результати соціологічного опитування учасників освітнього процесу щодо масштабів булінгу у закладі освіти (м. Кривий Ріг, лютий 2019 р.)

Рис. 2. Результати соціологічного опитування учасників освітнього процесу щодо віднесення категорій учнів до «груп ризику» (м. Кривий Ріг, лютий 2019 р.)

Одним із найбільших викликів у впровадженні антибулінгових технологій у закладах освіти залишається співвідношення функціональної спроможності різних категорій педагогічних працівників реалізовувати превентивні заходи та реагувати на випадки цькування із готовністю учнів звертатися у ролі свідка, кривдника або жертви булінгу до них. Однаково неефективними або малоефективними як суб'єкта антибулінгових кампаній респонденти визначили дитину-медіатора, стороннього тренера-педагога та педагога-організатора: відсоток тих учнів, які б звернулися до них не перевищує 20%, а частка тих, хто не звернувся – сукупно становить понад 60%.

Найбільш неоднозначну роль відводиться заступнику директора з виховної роботи та соціальному педагогу: так 75% педпрацівників зазначають, що саме ці посадові особи мають бути найбільш успішними у превенції цькування, проте лише приблизно 35% учнів звернулись б до шкільних адміністраторів, якби стали свідком або жертвою булінгу, тоді як понад 40% точно до них не зверталися б. Фактично така різниця є своєрідним індикатором довіри здобувачів освіти до шкільних фахівців, що може пояснюватися по-різному: від загальної та ситуаційної тривожності підлітка у випадку булінгу до когнітивного дисонансу (яким чином педпрацівник, який застосовує директивні методи впливу та сам може бути булером, зможе допомогти у такій ситуації). З-поміж 8-ми запропонованих школярам можливих агентів протидії булінгу, дві категорії посадових осіб мають рейтинг довіри біль-

ший, аніж антирейтинг: практичний психолог (44% учнів звернулися, 38% не звернулось б) та класний керівник (69% учнів вернулися б та 18% цього б не робили). Однак очікування щодо ефективності роботи психолога серед дітей та дорослих є вкрай різною: згадані 44% учнів розглядають його як потенційного фахівця у превенції булінгу, тоді як аналогічний показник серед педагогів становить 81%.

Разом із тим, проблема довіри сьогодні є найбільш глобальною, адже потенційно 51,25% учнів у випадку булінгу не звернулися у реальній ситуації ні до кого з працівників школи.

Дещо по-різному оцінюють опитані учні та педагоги системність реалізації антибулінгових кампаній у школі: якщо 44,1% респондентів-вчителів зазначали, що у їхньому закладі освіти є чітка програма соціально-педагогічної роботи щодо запобігання та протидії цькування, а антибулінгові заходи проводяться системно (щомісяця або декілька разів на місяць), то з подібним твердженням серед школярів згодні лише 21,4%, вказуючи що якщо такі заходи й відбуваються, то мають радше епізодичний характер (45,9% учнів поділяють таку думку та 29,4% педагогів). Усереднено близько 16,5% вчителів та школярів згодні, що у закладі освіти наявні реакційні антибулінгові заходи, детерміновані власне фактом цькування, а приблизно по 5% опитаних кожної категорії стверджують, що у їхніх школах відсутня антибулінгова кампанія через цілковиту відсутність цькування, решта зазначає, що така кампанія відсутня з невідомих для них причин (рис. 3).

Рис. 3. Результати соціологічного опитування учасників освітнього процесу щодо системності антибулінгових заходів у закладі освіти (м. Кривий Ріг, лютий 2019 р.)

Поряд із тим, позитивним є факт наявності бажання у переважної більшості вчителів (79%) та майже половини опитаних школярів (59%) отримати фахову підготовку з питань поведінки у конфлікті та використання прийомів ненасильницької комунікації, яким, на думку учнів, можна навчати як у вигляді окремого предмету (25% респондентів), так і у вигляді циклу тренінгів (34% опитаних).

Запобігання та протидія булінгу як пріоритет закладу освіти.

Сьогодні, на жаль, ряд питань щодо запобігання і протидії цькуванню у школі є невирішеними як на нормотворчому рівні, так і на шкільному.

На нашу думку, узагальнюючи напрацьовані ряд вітчизняних та закордонних науковців-практиків, слід наголосити на потребі розбудови у закладі загальної освіти трикомпонентної моделі системи запобігання і протидії булінгу, що складається із 3 підсистем (рис. 4).

Рис. 4. Трикомпонентна модель закладу освіти «нульової дискримінації»

Підсистема «інтегральний підхід в управлінні» у даній системі є упорядкованою єдністю механізмів управлінської діяльності, спрямованих на трансформацію свідомості та підходів участі учасників освітнього простору на демократичні, що відображається у нормотворчих, організаційних, кадрових процесах.

Підсистема «освіта і виховання» охоплює сукупність засобів формальної, неформальної та інформальної освіти, загальною метою яких є утвердження у свідомості учасників освітнього процесу принципів людської рівності, недискримінації за будь-якою ознакою, а також формування у них життєвих «м'яких» компетентностей (стресостійкість, емоційний інтелект, емпатія).

Підсистема «міжсекторальне партнерство» розкриває сутність взаємодії закладу освіти та учасників освітнього процесу із мережею сторонніх інституцій та фізичних осіб, що є владними, правоохоронними органами, суб'єктами соціально-педагогічної роботи, представниками громади.

Узагальнивши концептуальні основи освітніх проектів міжнародного та національного рівнів «Демократична школа», «Інтегральне

лідерство в освіті», «Ольвует», доходимо висновку, що підсистема «інтегральний підхід в управлінні» дозволяє створювати чіткі, прозорі та зрозумілі для усіх правила освітнього середовища, у напрацюванні яких беруть участь усі зацікавлені сторони, що дозволяє розподілити відповідальність за їхнє дотримання на більшу, ніж у школах із адміністративно-директивним підходом в управлінні, аудиторію. Чітко регламентовані механізми реагування, оскарження дій, що порушують людські права та гідність, перетворюють простір закладу освіти на безпечний, наближений до середовища «нульової дискримінації».

Важливим елементом розбудови такого безпечного простору є кроки щодо імплементції відновлювального підходу замість дисциплінарного у роботі із сторонами конфліктів, більшість із яких є виявами булінгу. Ми свідомі того, що сьогодні в освітньому середовищі більшості шкіл існують застарілі підходи до дисципліни, які базуються на системі покарань і заохочень, створюють змагальне середовище, використовують стигматизацію учнів. Такий стримуючий підхід має досить нетривалий ефект і не вирішує суті проблем, а постражда-

далі внаслідок булінгу залишаються поза увагою процесу. Крім того, дисциплінарний підхід часто поєднується із авторитарними методами нав'язування факту прийняття провини, тоді як агресор визнає її лише номінально, а реально (для себе та для близького оточення) – заперечує провину, натомість висуває зустрічне звинувачення (мене підбурили, він почав першим, тощо), адже ним керує страх. Результатом відсутності примирення та наявності взаємозвинувачень є ескалація конфлікту. Тоді ж як за відновного підходу, в рамках якого апелюється до емпатійного ставлення учасників конфліктної ситуації одне до одного та усвідомлення ролі кожного у ній, більшою мірою булери визнають свою провину та наближуються до примирення як детермінанти повернення до гармонійних стосунків.

Безумовно, важливим кроком у розбудові демократичної моделі взаємодії є повноцінне перезавантаження із ціннісними та функціональними змінами традиційних для українських шкіл рад профілактики на ради порозуміння, в тому числі із можливістю залучення до їхньої роботи підготовлених у Школі миротворчості чи завдяки іншим програмам підготовки лідерів-медіаторів, що працюватимуть за принципом «рівний – рівному, рівна – рівній».

Заходи, систематизовані у підсистемі «освіта і виховання» «Моделі школи «нульової дискримінації», сприяють ранній превенції виявам булінгу та зменшенню загального рівня конфліктогенності освітнього середовища. Імплементация ОДГ/ОПЛ в базові дисципліни дозволяє формувати громадянські та соціальні компетентності учнів не фрагментарно, а цілісно; наявний ряд дидактичних інструментів дозволяє впроваджувати таку освіту ще у початковій школі та робити її наскрізною, долучаючи до такого розвитку школярів будь-якого віку.

Надзвичайно ефективними є навчальні інструменти освітньої програми «Lions Quest: Соціальні та емоційні компетенції XXI століття», комплекту освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації»; у закладі освіти можуть впроваджуватися факультативи «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе», «Вчимося бути громадянами». Важлива роль відводиться курсам «Громадянська освіта» у 10 класі та «Психологія» у 11. Крім того, доречною є розробка та впровадження авторських програм, спря-

мованих на утвердження серед школярів ідей рівності. Наприклад, ініційований та реалізований серед старшокласників тримодульний тренінговий курс «Право на Іншість» (автор – Альохін М. М.), що охоплював загальні поняття стереотипу, дискримінації та стигми, толерантності та терпимості; розкривав зміст феномену альтерофобії, мотивував та вчив підлітків успішно комунікувати та взаємодіяти із людьми, дозволив скоротити кількість проявів булінгу у старших класах на 27,2%, що зафіксовано внутрішньо шкільними дослідженнями звернень учнів та вхідним та вихідним анкетуванням учасників курсу.

Зрештою, налагоджена співпраця із шкільним офіцером поліції, центрами надання безоплатної первинної правової допомоги, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службами у справах дітей, громадськими організаціями та науковими інституціями дозволяє залучати їхніх фахівців у якості експертів як на етапі запобігання та протидії булінгу у школі, так і у фазі безпосереднього цькування, коли необхідна стороння допомога, аби найшвидше деескалувати конфлікт та повернутися у стан гармонійних відносин.

Висновки. Таким чином, варто погодитися, що булінг – насильницька агресивна систематична поведінка – сьогодні є однією із численних проблем, що виникають в освітньому просторі школи, однак її вирішення є першочерговим, позаяк забезпечення фізичного та емоційного здоров'я кожної особистості і створення безпечного освітнього середовища, наближеного до простору «нульової дискримінації» є першим пріоритетом управлінської та соціально-педагогічної складової закладу освіти.

Перспективними у даному аспекті є дослідження, пов'язані із визначенням якісних параметрів ефективності запровадження відновних практик, використання програм соціально-емоційного навчання у межах освітньої діяльності та виховного процесу, під час яких акцент педагогічного впливу зміщується на формування навичок ненасильницької комунікації, розвиток емпатії та емоційного інтелекту. Крім того, важливо розробляти успішні теоретико-практичні моделі співпраці у сфері запобігання та протидії булінгу між закладами освіти та різноманітними структурами, що у перспективі може дати реальні можливості мінімізувати кількість проявів цькування, а разом із тим – зменшити рівень конфліктогенності суспільства.

Література

- Деркач Л. М., Горач Л. В. Проблема булінгу та сором'язливості в сучасному українському освітньому просторі: крос-культурний аспект. *Міжнародний науковий вісник*. 2018. № 2 (18). С. 48–59. DOI: 10.24144/ 2218-5348.2018.2(18).48-59.
- Коваль Г. В., Алексеенко Г. О. Сучасні підходи до визначення та класифікації булінгу в шкільних підліткових колективах. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Педагогіка. 2016. Т. 269. № 257. С. 7–11.
- Кривцова С. В. Травля (буллинг) в ученической среде: как понимать, противостоять и не бояться. *Известия АСОУ. Научный ежегодник*. 2015. Т. 2. С. 52–59.
- Чаркіна О. А. Причины актуалізації явищ насильства, булінгу та віктимблеймінгу в сучасному суспільстві. URL: http://kzimc.at.ua/publ/zasidannja_miskogo_kruglogo_stolu_nasilstvo_ta_buling_pobudova_bezpechnogo_osvitnogo_prostoru/20-1-0-4278 (дата звернення: 29.03.2019).
- Франкл В. Человек в поисках смысла: монография. Москва: Прогресс, 1990. 366 с.
- Miller G. et al. Academic Violence/Bullying: Application of Bandura's Eight Moral Disengagement Strategies to Higher Education. *Employee Responsibilities and Rights Journal*. 2019. Vol. 31. № 1. С. 47–59.
- Olweus D. *Bullying at school: What we know and what we can do*. New York: Wiley, 1993. 215 p.

References

- Derkach, L. M., Ghorach, L. V. (2018). Problema bulinghu ta sorom'jazlyvosti v suchasnomu ukrajinskomu osvitnjomu prostori: kros-kulturnyj aspekt [The problem of bullying and shyness in the modern Ukrainian educational space: cross-cultural aspect]. *Mizhnarodnij naukovij visnik*, 2 (18), 48–59. DOI: 10.24144 / 2218-5348.2018.2 (18).48-59 (ukr).
- Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskah smysla [Man in Search of Meaning]*. Moskow, Russia: Progress (rus)
- Koval, G. V., Alyeksyejenko, G. O. (2016). Suchasni pidhodi do viznachennja ta klasifikacij bulingu v shkilnih pidlitkovih kolektivah [Modern approaches to the definition and classification of bullying in school teenagers]. *Naukovi praci Chornomorskogo derzhavnogo universitetu imeni Petra Mogili kompleksu «Kiyev-Mogilyanska akademiya»*. *Pedagogika*, 269 (257), 7–11(ukr).
- Kryvtsova, S. V. (2015). Travlja (bullyngh) v uchenycheskoj srede: kak ponymatj, protyvostojatj y ne bojatjsja [Harassment (bullying) in the student environment: how to understand, resist and not be afraid]. *Izvestiya ASOU. Nauchnyj ezhegodnik*, 2, 52–59 (rus).
- Charkina, O. A. (2019). Prychyny aktualizaciji javyssh nasylstva, bulinghu ta viktymblejminghu v suchasnomu suspilstvi [The reasons for actualization of the phenomena of violence, boiling and victmlemming in modern society]. Retrieved from http://kzimc.at.ua/publ/zasidannja_miskogo_kruglogo_stolu_nasilstvo_ta_buling_pobudova_bezpechnogo_osvitnogo_prostoru/20-1-0-4278 (ukr).
- Miller, G., Miller, V., Marchel, C., Moro, R., Kaplan, B., Clark, C., & Musilli, S. (2019). Academic Violence/Bullying: Application of Bandura's Eight Moral Disengagement Strategies to Higher Education. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 31 (1), 47–59 (eng).
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. New York, USA: Wiley (eng).

АНТИБУЛЛИНГОВЫЕ ПРАКТИКИ В ШКОЛЕ: СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

Алехин Михаил, заместитель директора по учебно-воспитательной работе,
Криворожская общеобразовательная школа № 122,
ул. Владимира Великого, 51 Д, 50027, г. Кривой Рог, Украина,
themichelianian@gmail.com

Статья посвящена проблеме буллинга в ученической среде современного заведения общего среднего образования. Автор приводит анализ результатов собственного социологического исследования относительно масштабов, особенностей травли, выявленных в школах Кривого Рога, и выделяет основные проблемы, которые возникают во внедрении управленческих и образовательных практик, направленных на предотвращение и противодействие этому явлению

в образовательном пространстве. В статье предлагаются наиболее эффективные подходы и методы, целью которых является развитие образовательной среды нулевой дискриминации с параллельным ростом толерантности и эмпатии, которые способствуют снижению масштабов буллинга в школе.

Ключевые слова: антибулливовые технологии; антидискриминационное образование; буллинг; насильственное поведение; социальная работа в школе; толерантность; эмпатия.

ANTI-BULLYING PRACTICES IN SCHOOL: SOCIAL-PEDAGOGICAL CONTENT

Alokhin Mykhailo, Deputy Director of Educational Work,
Kryviy Rih Secondary School № 122,
51 D Volodymyr the Great Str., 50027 Kryvy Rih, Ukraine,
themichelianian@gmail.com

The article is devoted to the problem of bullying in a student's environment of a modern school. The author generalizes that the key features of a bullying as a form of violent action are aggressive negative behavior, systematic and repetitive acts of violent actions, intentional and disproportionate forces (power) between the parties to the conflict. According to the results of a sociological survey involving 561 teachers and 1321 schoolchildren aged 14–18 from 56 schools in Kryvy Rih, it was found that 10.4% of the polled students are aware of the significant scale of oppression of peers. In order to counteract the bullying, it is necessary to develop at school three-component model of the system of harassment prevention that consists of 3 subsystems: «integral approach in management», «education and upbringing», «intersectoral partnership». An important element in building a safe space is the steps to implement a restorative approach instead of a disciplinary one in dealing with school conflicts. In a restorative approach, teachers appeal to the empathic attitude of the participants in the conflict situation to each other and to realize the role of each in it, and offenders more often recognize their guilt and are approaching reconciliation and returning to harmonious relationships. The educational tools of the educational program «Lions Quest: Social and Emotional Competencies of the 21st Century», a set of educational programs «Solving Conflicts by Peace, are extremely effective. Basic skills of mediation»; Institutions of education can be implemented electives «I solve conflicts and build peace around myself», «Learn to be citizens».

Key words: anti-bullying technology; anti-discrimination education; bullying; empathy; social work at school; tolerance; violent behavior.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2019

Прийнято до друку 30.05.2019